

Література:

1. National Bank of Ukraine Monetary Policy Guidelines for years 2016.
URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_v11_17_08_2015_ENG.pdf
2. Convergence Report – European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/other-publications/convergence/html/index.en.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-53>

ІНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ ПАРКАМИ: ДОСВІД США ДЛЯ УКРАЇНИ

Шушаріна Вікторія Сергіївна

*здобувачка першого (магістерського) рівня вищої освіти,
кафедри документальних комунікацій та менеджменту
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Микитин Тарас Миронович

*доктор економічних наук, завідувач
кафедри документальних комунікацій та менеджменту
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

У XXI столітті захист природи розглядається як одна із стратегій сталого розвитку всієї планети. Головним завданням виступає розуміння, що потрібно навчитися берегти довкілля так, щоб це приносило користь економіці держави та людям, не вичерпуючи природні ресурси в майбутньому. Питання ефективного менеджменту заповідних територій та інтеграції екологічних стандартів у державну політику займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, такі як О. Дребот, М. Височанська, Л. Безручко, Р. Селларс, а також фахівці Служби національних парків США. Вивчення американської моделі управління національними парками допоможе Україні створити систему, де природа буде захищена, а заповідні території стануть основою для стабільного розвитку громад.

Досвід саме США є еталонним, тому що саме в цій країні у 1872 році був створений перший у світі національний парк – Єллоустоун, що заклало фундамент заповідної справи для всього світу. У сполучених Штатах

Америку управління цією системою здійснюється за допомогою Служби Національних Парків (NPS) – агентство федерального уряду, що опікується національними пам'ятками та історичним багатством країни [3, 6].

Масштаб діяльності NPS просто вражає: система об'єднує понад 420 об'єктів, які щороку приймають близько 320 мільйонів відвідувачів, що свідчить про високу інституційну спроможність системи. Ефективність роботи забезпечує професійна команда, яка налічує приблизно 20000 постійних та сезонних працівників. Важливою особливістю є потужна підтримка громадського сектору: щорічно понад 280000 волонтерів інвестують свій час у збереження природної спадщини [2, 7].

Кожен національний парк в США має свої власні правила, проте всі однаково відкриті для відвідувачів. Туристичні візити сприяють економічному розвитку місцевих громад через екскурсії, виставки (де дозволені кемпінги, альпінізм та риболовля) [1]. З метою залучення інвестицій NPS активно використовує концесійні угоди. NPS пропонує широкий спектр розважальних та освітніх програм та заходів для відвідувачів, зокрема молоді. Співробітники NPS допомагають жителям місцевих громад у збереженні їхньої історії, відродженні громад, збереженні місцевих традицій та створення можливостей для відпочинку [2]. Важливою складовою є Паркова поліція США, яка забезпечує правопорядок на федеральному рівні. Американська модель базується на принципі «Єдиного вікна» та гнучкому функціональному застосуванні [5].

В Україні створено 56 національних природних парків, які займають площу 1399161 га. Українська модель управління національними парками (НПП) історично формувалася під впливом відомчого підходу. Це в свою чергу призвело до того, що парки підпорядковувались різним структурам – від Міндовкілля до Дерлісагенства, що часто призводить до конфлікту інтересів між збереженням природи та господарським використанням земель. Проблеми з об'єднанням земель різних власників та обмеження правоохоронної функції персоналу залишаються основними викликами для української моделі, що потребує законодавчого зміцнення за зразком американської Organic Act [8, 10].

Порівняльна характеристика моделі управління національними парками США та України

Параметр порівняння	Американська модель	Українська модель
Орган управління	Єдина Служба національних парків (МВС США)[6]	Розпорошено: Міндовкілля, Держлісагентство, МОН, ДУС тощо. [9, ст.42-45]
Законодавче підґрунтя	Organic Act (1916), General Authorities Act[6]	Закон «Про ПЗФ України», Земельний кодекс [8]
Земельна власність	Переважно федеральна власність на всю територію[5]	Поєднання земель у постійному користуванні та «чужих» власників [8]
Функціональне застосування	Гнучке (Management Zones), орієнтоване на досвід відвідувача[5]	Жорстке (4 зони), часто не відповідає реальним ландшафтам [10, ст.112-115]
Фінансування	Федеральний бюджет + концесії + висока частка власних доходів[7, ст.54-58]	Переважно державний бюджет + мінімальні власні надходження [9, ст. 42-45]
Статус персоналу	Федеральні службовці (рейнджери) з широкими повноваженнями[7, с.54-58]	Працівники бюджетних установ, обмежені правоохоронні функції [10, ст.112-115]
Участь громад	активна (волонтерство, партнерства)	обмежена / фрагментарна

Проведене дослідження дозволило порівняти моделі управління національними парками у Сполучених Штатах Америки та Україні й виявити їхні принципові відмінності. Встановлено, що американська модель характеризується високим рівнем централізації управління, чітким законодавчим забезпеченням, переважанням федеральної власності на природоохоронні території та ефективним поєднанням бюджетного фінансування з інструментами публічно-приватного партнерства. Важливими складовими її ефективності є інституційна спроможність Служби національних парків, широкі повноваження персоналу, а також активне залучення громадськості до процесів збереження природної та культурної спадщини.

Українська модель управління національними природними парками залишається фрагментованою, із розпорошенням управлінських функцій між різними органами влади, недостатньо врегульованими земельними відносинами та обмеженими можливостями для формування власних фінансових ресурсів. Це знижує ефективність функціонування парків і ускладнює досягнення балансу між природоохоронними та соціально-економічними цілями.

У контексті євроінтеграції та післявоєнного відновлення України необхідним є створення єдиного органу управління національними парками; завершення процесу передачі земель у постійне користування

адміністраціям парків; впровадження змішаної моделі фінансування із залученням концесійних механізмів; підвищення інституційного та соціального статусу персоналу із розширенням їхніх правоохоронних повноважень; а також активізацію участі місцевих громад у процесах управління.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме трансформації національних природних парків України з переважно бюджетних установ у ефективні центри сталого розвитку, що забезпечуватимуть не лише збереження унікального біорізноманіття, а й формування додаткових економічних можливостей для регіонів. Адаптація кращих міжнародних практик, зокрема досвіду США, створить передумови для підвищення ефективності державної екологічної політики та інтеграції України до глобальної природоохоронної системи.

Література:

1. Conserve Fish, Go Fishing!. *National park service*. URL: <https://www.nps.gov/subjects/fishing/index.htm> (дата звернення: 01.04.2026).

2. Working With Communities. *National park service*. URL: <https://www.nps.gov/getinvolved/communities.htm> (дата звернення: 01.04.2026).

3. Управління національними парками США. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29491.pdf> (дата звернення: 01.04.2026).

5. U.S. Department of the Interior. *Management Policies 2006: The Guide to Managing the National Park System*. NPS Official Publication, 2006. URL: <https://www.nps.gov/orgs/1548/upload/ManagementPolicies2006.pdf> (дата звернення: 01.04.2026)

6. The Organic Act of 1916 (16 U.S.C. 1-4). *National park service*. URL: <https://www.nps.gov/grba/learn/management/organic-act-of-1916.htm> (дата звернення: 01.04.2026).

7. Sellars, R. W. *Preserving Nature in the National Parks: A History*. Yale University Press, 2009. (Фундаментальне дослідження еволюції управління парками США).

8. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-ХІІ (з останніми змінами).

9. Дребот О. І., Височанська М. Я. *Система державного управління природно-заповідним фондом України: стан та перспективи розвитку*. Економіка природокористування і сталий розвиток, 2021. URL: https://re.gov.ua/re201104/re201104_205_DrebotOI.pdf (дата звернення: 01.04.2026)

10. Безручко Л. С. *Порівняльний аналіз систем охорони природи США та України в контексті сталого розвитку*. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Екологія», 2025.